

РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ З ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В АКТАХ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

SOLVING PROBLEMS OF ENVIRONMENTAL SAFETY, IN ACTS OF INTERNATIONAL LAW IN THE SPHERE OF CONSUMER PROTECTION

Льга А.І., аспірант

Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України

Більшість науковців, що займаються питаннями екологічної безпеки, цілком слушно розглядають екологічну безпеку в контексті її важливості для сучасного життя людей та життя майбутніх поколінь.

Сучасна наука розглядає три основні типи загроз із боку життєдіяльності людини для екологічної безпеки нашої планети. Це загрози від матеріального виробництва, нераціональних моделей споживання та з боку безвідповідального (недостатньо відповідального) поводження з відходами. Але їх об'єднує один фактор, до життя їх пробуджує людське споживання.

Отже, виникає дилема: з одного боку, буття людини невід'ємне від споживання, а здорове навколишнє середовище є запорукою людського виживання, а з іншого – споживання створює основні загрози для екологічної безпеки, а отже, і для подальшого виживання людини.

У розв'язанні цієї дилеми українські науковці переважно концентруються на питаннях матеріального виробництва, зберігання та переробки відходів та іноді на критиці не раціональних моделей споживання. У той час як в актах міжнародного права сфері захисту прав споживачів у питаннях екологічної безпеки останнім часом приділяється дедалі більше уваги. Закріплені в них принципи захисту споживачів, які спрямовані на раціоналізацію моделей споживання, боротьбу з недобросовісною економічною практикою та формування моделей виробництва та розподілу, які можуть задовольнити не «штучні», а «природні» потреби споживачів, також безпосередньо впливають на екологічну безпеку.

Але вітчизняні науковці майже не досліджували наукову проблему з цього ракурсу. У цій статті аналізуються основні акти міжнародного права, а також аналізуються українські нормативно-правові акти в цій сфері на предмет їх впливу на екологічну безпеку, і за результатами їх порівняння було розроблено та надано пропозиції щодо необхідності змін до споживчого законодавства України з метою досягнення сумісності із системами ЄС.

Ключові слова: екологічна безпека, раціональне споживання, зелений курс, захист прав споживачів.

The vast majority of scientists rightly consider environmental safety in the context of its importance to modern life and the lives of future generations.

Modern science considers three main types of threats from human activity for the environmental safety of our planet. These are threats from material production, from irrational consumption patterns, and from irresponsible (insufficiently responsible) waste management. But they are united by one factor, they are awakened to life by human consumption.

Thus, a dilemma arises, on the one hand, human existence is inseparable from consumption, and a healthy environment is the key to human survival, and on the other hand, consumption poses major threats to environmental security and, consequently, to human survival.

In solving this dilemma, Ukrainian scholars mainly focus on the issues of material production, storage and recycling of waste, and sometimes on the critique of irrational consumption patterns. While in the acts of international law in the sphere of consumer protection of matters of environmental safety has recently received more and more attention. Enshrined in them principles of consumer protection, which are aimed at rationalization consumption patterns, combating unfair economic practices, and forming production and distribution models that can meet not "artificial" but "natural" consumer needs, also directly affect environmental safety.

But domestic scientists almost did not study this scientific problem from this perspective. This article analyzes the main acts of international law, as well as analyzes Ukrainian regulations in this sphere for their impact on environmental safety, and based on the results of their comparison, proposals were developed and submitted on the need for changes in Ukrainian consumer legislation with the aim to achieve compatibility with EU systems.

Key words: environmental safety, rational consumption, green deal, consumer protection.

Постановка проблеми. Екологічну безпеку можна охарактеризувати як явище загальнолюдського впливу на джерела виникнення екосистемних загроз, спрямоване на захист прав та інтересів людини, на здорове довкілля та здорове, якісне, повноцінне, всеосяжне (в т.ч. естетично-реакційне) споживання з врахуванням інтересів майбутніх поколінь без настання невідворотних наслідків для навколишнього середовища [1].

Таке поняття містить спробу поєднати, з одного боку, турботу про людину та її інтереси в задоволенні всіх життєвих потреб, а з іншого – необхідності захисту навколишнього природного середовища.

Попри те, що, як було зазначено в преамбулі, саме людське споживання пробуджує до життя основні загрози екологічній безпеці, саме в ефективній системі захисту прав споживачів автор вбачає один із найважливіших чинників забезпечення екологічної безпеки.

Більшість науковців, що досліджують питання екологічної безпеки з позицій матеріального виробництва, зберігання та переробки відходів і критики нераціональних моделей споживання, за відправну точку своїх досліджень вони беруть наявний стан та наслідки від реалізації основних загроз для екологічної безпеки.

В той час як дослідження цієї проблематики через вплив на екологічну безпеку, ефективної системи захисту

прав споживачів дає змогу поглянути на причину проблеми, а отже, діяти на випередження, ліквідуючи підґрунтя для екологічної небезпеки.

Отже, головною метою цієї статті є аналіз актів міжнародного права на предмет впливу на екологічну безпеку ефективною системою захисту прав споживачів.

Ця мета передбачає вирішення таких завдань:

1) визначення основних актів міжнародного права у сфері захисту прав споживачів;

2) визначення основних актів національного права у сфері захисту прав споживачів;

3) визначення та аналіз впливу на питання екологічної безпеки, проблем із захисту прав споживачів, зазначених в актах міжнародного споживчого права;

4) аналіз врегулювання визначених проблем у національному законодавстві із захисту прав споживачів та напрямів досягнення сумісності з актами міжнародного права.

Аналіз досліджень та публікацій у цій сфері дозволяє зробити висновок, що питанням екологічної безпеки присвячено чимало праць українських вчених.

Так, над економічними і правовими аспектами екологічної безпеки працювали В.І. Андрейцев, І.В. Прожога, М.Ю. Абрамчук, проблематики еколого орієнтованого економічного розвитку ресурсу та енергоефективності

комунальних підприємств – О.В. Тарасевич, Є.М. Бессонов, В.І. Андреев, проблематики потенціалу застосування системи захисту прав споживачів для забезпечення екологічної безпеки міста – А.І. Лига.

Водночас не можна не зазначити, що наукові дослідження, які мають істотний науковий доробок у контексті центральних питань їхніх досліджень, приділяють недостатню увагу аналізу впливу актів міжнародного права у сфері захисту прав споживачів на розв'язання проблем з екологічної безпеки, що й обґрунтовує актуальність цього дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. На всесвітньому наднаціональному рівні базовим джерелом міжнародного права є Резолюція Генеральної Асамблеї ООН. Але з огляду на зобов'язання України, взятих в Угоді про асоціацію з ЄС, а також євроінтеграційних прагнень нашої держави, дослідженню підлягають також наднаціональні нормативно-правові акти ЄС.

Отже, головним актом міжнародного права у сфері захисту прав споживачів на рівні ООН є Резолюція Генеральної асамблеї ООН від 22 грудня 2015 р. № 70/186 «Про керівні принципи захисту прав споживачів». Вона тісно пов'язана з:

- «Декларацією тисячоліття», затвердженою Резолюцією Генеральної асамблеї ООН від 05.09.2000 р. № 55/2,
- Резолюцією Генеральної асамблеї ООН від 25.09.2015 р. № 70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року».

На рівні взаємовідносин нашої держави з ЄС головними зв'язком з європейським законодавством у цій сфері є ст. 415 п. 20 Розділу V Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [2]. Відповідно до неї головною метою Угоди в питаннях захисту прав споживачів є не стільки імплементація визначених 19 нормативно-правових актів ЄС (частина з них в ЄС вже замінена новими правовими актами) в правове поле України, скільки досягнення сумісності систем України та ЄС у питаннях захисту прав споживачів.

Це положення значно розширює рівень взятих зобов'язань, включаючи до них інші нормативно-правові акти ЄС, що мають істотний вплив на систему захисту прав споживачів країн-членів ЄС.

Положення щодо захисту прав споживачів у законодавстві ЄС, перш за все, ґрунтуються на ст. 12 Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/С 83/01), яка говорить, що політика у сфері захисту прав споживачів має відношення до будь-якої державної політики та дій органів влади ЄС, що мають вплив на споживачів [3].

Головним документом, що визначає Європейську політику у сфері захисту прав споживачів на період до 2025 р., є «Новий порядок денний для споживачів» СОМ (2020) 696 від 13.11.2020 р., «План дій із кругової економіки» СОМ (2020) 98 та «Європейський зелений курс» СОМ (2019) 640 від 11.12.2019 р.

Цей порядок безпосередньо пов'язаний та доповнює інші базові ініціативи ЄС у цій сфері, зокрема такі як Повідомлення про формування цифрового майбутнього Європи [4].

Також важливими у вищезазначеному контексті є низка спілкувань Єврокомісії з Парламентом та Радою ЄС:

- Хвиля оновлення для Європи – озеленення наших будівель, створення робочих місць, поліпшення життя {SWD (2020) 550 }СОМ (2018) 97;
- План дій: Фінансування сталого зростання СОМ (2020) 667;
- Стратегія хімічних речовин для стійкості до безтоксичного середовища СОМ (2020) 380;
- Стратегія ЄС щодо біорізноманіття на 2030 рік СОМ (2020) 381;

- Стратегія «Від ферми до виделки» для справедливої, здорової та екологічно чистої системи харчування;
- Оцінка загальноєвропейських національних енергетичних та кліматичних планів СОМ (2020) 690.

У контексті українського законодавства у сфері захисту прав споживачів до базових документів у цій сфері слід зарахувати:

- ЗУ «Про захист прав споживачів»;
- Цивільний Кодекс України;
- Господарський Кодекс України;
- ЗУ «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів»;
- ЗУ «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»;
- ЗУ «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції»;
- ЗУ «Про захист економічної конкуренції»;
- Розпорядження КМУ № 217-р від 29 березня 2017 р. щодо схвалення «Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року»;
- Постанова КМУ від 11 квітня 2002 р. N 506 «Про затвердження Порядку гарантійного ремонту (обслуговування) або гарантійної заміни технічно складних побутових товарів»;
- Постанова КМУ від 16 березня 2017 р. № 231 «Про затвердження переліку груп технічно складних побутових товарів, які підлягають гарантійному ремонту (обслуговуванню) або гарантійній заміні».

На жаль, у сучасному українському законодавстві у сфері захисту прав споживачів питанням екологічної безпеки приділено мало уваги. Окремі аспекти та згадки одного з базових споживчих прав на навколишнє середовище, безпеку та якість продукції чи інформацію щодо екологічного чи органічного маркування, *несистемні, здебільшого поодинокі та слабо пов'язані як між собою, так і з процедурами реалізації задекларованих прав та відповідальності за їх порушення.*

Переходячи до визначення основних проблем із захисту прав споживачів, що впливають на питання екологічної безпеки в актах міжнародного споживчого права, варто зазначити, що в ст. 1 Резолюція Генеральної асамблеї ООН від 22 грудня 2015 р. № 70/186 «Про керівні принципи захисту прав споживачів», яка визначає цілі резолюції, знаходиться поєднання визначеної у вступі дилеми (між неможливістю для людства відмовитись від споживання, що загрожує екологічній безпеці, та неможливістю життя в екологічно небезпечному середовищі) в одну єдину ціль.

Споживачі одночасно повинні мати: право на доступ до безпечних товарів та на охорону навколишнього середовища [5].

У цій статті відповідної резолюції ООН безпосередньо визначено 8 основних принципів щодо захисту прав споживачів. Із них 3 принципи також істотно зачіпають питання екологічної безпеки:

1. h) сприяти раціоналізації моделей споживання;
2. d) сприяти країнам у боротьбі з недобросовісною діловою практикою всіх підприємств на національному і міжнародному рівнях, яка негативно позначається на споживачах;
3. b) сприяти формуванню моделей виробництва та розподілу, здатних задовольняти потреби і запити споживачів [5].

Попри те, що в тексті резолюції порядок розташування цих принципів дещо інший, але автор вважає, що в контексті екологічної безпеки їх доречно розташувати саме в такому порядку.

Це обґрунтовується тим, що **найбільша загроза для екологічної безпеки походить із боку нераціонального споживання.** Звичайно, що разом із цією загрозою

науковці часто визначають ще дві головні загрози, які походять із боку безвідповідального матеріального виробництва та поводження з відходами. На думку автора, ці загрози все ж похідні від першої. Адже не матеріальне виробництво та відходи породжують споживання, а саме споживання породжує інші два чинники.

Боротьба з недобросовісною діловою практикою з позиції екологічної безпеки є другим за важливістю чинником у системі захисту прав споживачів. Адже, як це вже було обгрунтовано в статті «Potential of the application of the consumer protection system to ensure the environmental safety of the city», головна загроза системі захисту прав споживачів та екологічній безпеці походить із боку таких практик, що нехтують правами споживачів, екологічною безпекою та законодавством заради мінімізації своїх витрат та максимізації прибутків [1]. Саме недобросовісні ділові практики істотно формують нераціональне споживання, адже вони активно використовують оманливі (зокрема Greenwashing) та агресивні підприємницькі практики заборонені споживчим законодавством, випускають на ринок продукцію низької якості, що швидко псується, та без належної системи обслуговування виходить із вжитку. А це своєю чергою не тільки формує заяві відходи, але призводить до зайвого навантаження на природні ресурси для заміни зламаного обладнання, або взагалі вводячи в обіг фальсифіковану та контрафактну продукцію, яка без контролю за виробництвом та продажем реалізує часто небезпечну, виготовлену з небезпечної для споживачів та навколишнього середовища сировини чи матеріалів.

Але і частина добросовісного бізнесу в гонитві за надприбутками також часто спрямовує свою діяльність не на моделі виробництва та розподілу, здатні задовольняти потреби і запити споживачів, а на моделі виробництва, які спрямовані на застарілу індустріальну концепцію виробництва. Ця концепція передбачає постійне збільшення виробництва через штучне стимулювання попиту внаслідок «швидкої моди», де якісні речі виходять із вжитку не через низьку якість чи небезпечність, а виключно з нав'язаних психологічних потреб у постійному оновленні. Також для цього використовується практика «штучного старіння», припинення виробництва цілком відповідних потребам споживачам товарів (але не новинок для ринку) та запчастин до них. Або практика несумісності пристроїв та витратних матеріалів різних виробників чи видів товару одного виробника один з одним. Крім того, від споживачів часто приховується або не доводиться інформація щодо екологічних і соціально-економічних наслідків їх штучного споживчого прагнення до постійного оновлення. Отже, **це й обгрунтовує важливість принципу цієї резолюції ООН, що вимагає задовольняти не штучні, а реальні потреби споживачів.**

При цьому важливо зазначити, що раціональність споживання стосується в першу чергу надлишкових штучних потреб і жодним чином не вирішується за рахунок обмежень чи створення перешкод чи заборон до природних споживчих потреб з урахуванням вимог часу та науково-технічного розвитку.

У процесі формування раціональних моделей споживання мають також враховуватися цілі ліквідації бідності, задоволення основних людських потреб всіх членів суспільства і зниження ступеня нерівності [5].

Визначені принципи мають бути використані в процесі формування державної політики у сфері захисту прав споживачів, яка відповідно до ст. 2 Резолюції Генеральної асамблеї ООН від 22 грудня 2015 р. № 70/186 визначається не тільки через прийняття на законодавчому рівні законів нормативних актів, правил, базових принципів, процедур, рішень, механізмів і державних програм, але і через практики саморегулювання суб'єктів господарювання щодо дотримання добровільних стандартів, рекомендацій чи Кодексів етики.

Як було продемонстровано у статті «Potential of the application of the consumer protection system to ensure the environmental safety of the city», політика екологічної безпеки у сфері захисту прав споживачів ґрунтується на чотирьох рівнях. Ці рівні за своєю суттю мають утворити певне замкнуте коло, адже ключовим суб'єктом раціоналізації споживання вищевказана Резолюція ООН визначає поінформованого споживача, який через попит на екологічно безпечні товари, стимулює господарюючих суб'єктів до переходу та додержання екологічних стандартів.

Але головною проблемою тут виступає питання: як отримати цього поінформованого споживача, що формує відповідний суспільний запит, якщо він з'являється лише на четвертому етапі споживчої політики? Як побудувати нову систему в умовах, коли попередня індустріальна концепція формувала саме нераціонального споживача та будувала систему, при якій споживач має бути непоінформований та залучений до парадигми постійно зростаючих потреб?

Саме тому виникає необхідність у побудові ефективних політик та взаємозв'язків як на рівні безпосереднього контакту, так і на рівнях посередництва та примусу.

Також важливо зазначити роль органів державної влади не тільки як суб'єктів, що здійснюють нагляд, примус та остаточне розв'язання проблемних питань, але і як органу, що формує, інформує, координує та мотивує до реалізації такої політики.

Окремі питання, через які реалізується споживча політика з питань екологічної безпеки на вищому та всіх інших рівнях, знайшло своє відображення у наступних розділах Резолюції ООН від 22.12.2015 р. № 70/186.

Н. Сприяння раціоналізації споживання.

Д. Норми безпеки та якості споживчих товарів та послуг.

С. Сприяння дотриманню економічних інтересів споживачів та їх захист.

Г. Програми просвіти та інформування.

Крім того, важливо зазначити, що вказана Резолюція ООН врегульовує окремі питання захисту прав споживачів (із впливом на екологічну безпеку) в конкретних сферах:

- електронна торгівля;
- фінансові послуги;
- водопостачання;
- електропостачання;
- продовольство;
- фармацевтичні товари;
- комунальні послуги;
- туризм.

Також слід згадати 12 та 6 цілі Резолюції Генеральної асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р. № 70/1. Перша врегульовує питання забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва, а друга – забезпечення наявності і раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх.

Попри широке коло охоплених питань у зазначених Резолюціях ООН, слід зазначити, що в першу чергу вони мають декларативний характер. Тобто визначають стратегічні напрями, що потребують правового врегулювання, практичні питання збережено до сфери національного права. З цієї позиції наднаціональне законодавство ЄС є набагато більш збалансованим та конкретним.

Як вже зазначалось вище, головним документом, що визначає європейську політику у сфері захисту прав споживачів на період до 2025 року, є «Новий порядок денний для споживачів» [6].

Порядок денний охоплює п'ять основних пріоритетних областей у сфері захисту прав споживачів:

- 1) зелений курс;
- 2) цифрова трансформація;
- 3) відшкодування та забезпечення прав споживачів;
- 4) специфічні потреби певних груп споживачів;

5) міжнародне співробітництво.

Безумовно, з погляду екологічної безпеки найважливішою з цих областей є «зелений курс». Своє відображення він знайшов переважно в «Європейському зеленому курсі» [7] та «Новому плані дій із кругової економіки для чистішої та конкурентоспроможнішої Європи» [8].

Відповідно, головною метою «зеленого курсу» є використання потенціалу системи захисту прав споживачів заради побудови справедливого і процвітаючого суспільства з кліматично нейтральною, ресурсоефективною, чистою та круговою економікою, в якій економічне зростання не відокремлене від використання ресурсів і де негативний вплив на природний капітал та біорізноманіття зменшуються.

До сфер захисту прав споживачів (із впливом на екологічну безпеку), які було виокремлено в Резолюції Генеральної асамблеї ООН від 22.12.2015 р. № 70/186, «Новий план дій із циркулярної економіки для чистішої та конкурентоспроможнішої Європи» від 11.03.2020 р. СОМ (2020) 98 додав такі:

- електроніка та інформаційно-комунікаційні технології;
- акумулятори та транспортні засоби;
- будівництво та будівлі;
- текстиль;
- пакування;
- пластмаси.

У контексті екологічної безпеки завдання системи захисту прав споживачів ЄС відповідно до «Нового порядку денного для споживачів», сконцентровано на досягнення таких результатів:

- підвищення якості та довговічності продукції, зокрема через заохочення до застосування стандартів, та підвищених вимог якості та гарантій через долучення до Кодексів добропорядної етики та інших документів саморегулювання суб'єктів господарювання, щодо добровільного підвищення відповідальності перед своїм споживачем;
- підвищення безпечності продукції для споживачів та навколишнього середовища, зокрема через відмову від використання небезпечної сировини, хімічних речовин, матеріалів чи комплектуючих;
- підвищення ефективності боротьби з фальсифікованою продукцією;
- підвищення термінів відповідальності суб'єктів господарювання за нову та вживану продукцію;
- посилення відповідальності за «штучне старіння» продукції;
- збільшення привабливості ремонтів порівняно з іншими варіантами розв'язання споживчих спорів, зокрема через поновлення в повному обсязі гарантійного терміну на товар після його ремонту;
- забезпечення ремонтпридатності та технічного обслуговування пристроїв не тільки під час їх виробництва, але і тривалий час після його завершення;
- забезпечення можливостей для модернізації старого обладнання відповідно до вимог часу;
- покращення ситуації із взаємозамінністю запчастин, допоміжних пристроїв та витратних матеріалів не тільки для різних моделей продукції одного виробника, але і між продукцією різних виробників;
- підвищення привабливості «економіки спільного споживання», тобто привабливості купівлі послуги на використання товару, а не власне товару;
- підвищення привабливості повторного використання продукції;
- підвищення ресурсо- та енергоефективності пристроїв, що виробляються (розробляються);
- припинення практики марнотратства, через зайве виробництво (20% виробленої їжі викидається, так і не придбана споживачами, значна частина промислових товарів ніколи не реалізується споживачам);

– покращення практики «циркулярної економіки», зокрема прийняття продукції після закінчення термінів її експлуатації та можливостей модернізації (зокрема їх виробниками) для їх переробки та утилізації;

– сприяння в поширенні практики використанні цифрових технологій для відстеження та картографування руху продукції та відходів, зокрема через цифрові паспорти, мічення і водяні знаки, а також поширення достовірної інформації про продукцію для здійснення свідомого вибору;

– підвищення освіти та поінформованості споживачів про наслідки їхніх споживчих уподобань;

– зниження привабливості «швидкої моди» та постійної заміни пристроїв на новіші;

– покращення боротьби з недостовірною інформацією для споживачів та оманливою практикою «greenwashing»;

– поширення практики «екомаркування» товарів сертифікованим знаком ЄС, а також забезпечення гарантій відповідальності за її порушення;

– покращення практик збирання, переробки та повторного використання пакування, а також збільшення частки «екологічно» нейтрального пакування на «біологічній» основі;

– підвищення привабливості фінансування на придбання «зеленої» продукції споживачами.

Правову основу в ЄС для практичної реалізації вищезазначених завдань, забезпечено через наступні акти субсидіарного застосування норм права, що стосуються як прав споживачів, так питань екологічної безпеки, до них власне належать:

– Директива 2009/125 від 21 жовтня 2009 року «Щодо встановлення рамок для встановлення вимог еко-дизайну для енергоносіїв»;

– Директива 2019/882 від 17 квітня 2019 року «Щодо вимог доступності продуктів та послуг»;

– Директива 2019/771 від 20 травня 2019 року «Щодо деяких аспектів, що стосуються контрактів на продаж товарів»;

– Директива (ЄС) 2019/944 від 5 червня 2019 року «Про загальні правила внутрішнього ринку електроенергії»;

– Директива (ЄС) 2019/2161 від 27 листопада 2019 року про внесення змін до Директиви Ради 93/13 / ЄЕС та Директив 98/6 / ЄС, 2005/29 / ЄС та 2011/83 / ЄС «Щодо кращого впровадження та модернізації правил захисту прав споживачів Союзу»;

– Директива 2001/95 / ЄС від 3 грудня 2001 року «Про загальну безпеку продукції».

Аналізуючи українське законодавство у сфері захисту прав споживачів у контексті екологічної безпеки, можна констатувати, що певним чином це питання вирішено в політичному документі, затвердженому Розпорядженням КМУ № 217-р від 29 березня 2017 р. щодо схвалення «Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року» та спеціальному Законі України «Про захист прав споживачів».

Питанням захисту прав споживачів у контексті екологічної безпеки у вищезазначеному Розпорядженні приділено мало уваги, але, враховуючи спрямованість цього документа на розв'язання найбільш гострих питань захисту прав споживачів, можна виокремити кілька напрямів, що впливають і на екологічні аспекти, як-от:

– гармонізація системи захисту прав споживачів в Україні з принципами, підходами та практиками ЄС;

– адаптація у повному обсязі національного законодавства з питань захисту прав споживачів до законодавства ЄС відповідно до зобов'язань України, передбачених Угодою про асоціацію;

– забезпечення гарантій безпеки та якості споживання;

– створення умов для впровадження та розвитку споживчої освіти всіх рівнів, підвищення рівня споживчої грамотності;

– забезпечення впровадження прозорих та ефективних механізмів взаємодії державних органів та місцевого самоврядування, громадських об'єднань споживачів, представників бізнесу у сфері здійснення захисту прав споживачів;

– удосконалення інформації для споживачів про товари та послуги на споживчому ринку, яка мала бути доступною, об'єктивною, достовірною та своєчасно наданою, в тому числі інформація, що надається з використанням Інтернету, для попередження про потенційні ризики і небезпеку споживання;

– підвищення ефективності системи захисту споживачів від небезпечної продукції, що може заподіяти шкоду навколишньому природному середовищу.

Положення цього спеціальному закону певним чином врегулює такі питання екологічної безпеки щодо:

– якості продукції;
– безпечності продукції;
– боротьби з фальсифікованою продукцією;
– гарантії ремонту без істотних незручностей для споживача та ремонтпридатності продукції впродовж терміну його служби.

Також слід зазначити за заборону певних практик, які у світовому та європейському законодавстві розглядаються в контексті екологічної безпеки. В Україні такі практики хоча і заборонені, але дослідження змісту поточних правових норм загалом не дозволяє їх застосування в контексті екологічної безпеки, йдеться про заборону нечесної підприємницької практики, заборону надання недостовірної інформації.

Наприклад, єдиною згадкою про право споживачів на інформацію в контексті екологічної безпеки є ч. 3 ст. 15 Закону України «Про захист прав споживачів». Відповідно до неї, якщо надання недоступної, недостовірної, неповної або несвоєчасної інформації про продукцію спричинило збитки, завдані природним об'єктам, що перебувають у володінні споживача на праві власності або на інших підставах, передбачених законом чи договором, він отримує право на їх відшкодування [9]. Зрозуміло, що таке формулювання занадто вузьке і не охоплює всього кола недостовірної інформації для споживачів у питаннях екологічної безпеки. До того ж воно пов'язане лише з відшкодуванням збитків, в усіх інших випадках жодної відповідальності за оманливу для споживачів інформацію щодо екологічності продукції непередбачено.

Водночас в українському законодавстві у сфері захисту прав споживачів залишаються невирішеними певні питання: раціоналізації моделей споживання; заохочення до застосування стандартів, підвищених вимог якості та гарантії через долучення до Кодексів добропорядної етики; підвищення термінів відповідальності суб'єктів господарювання за нову та вживану продукцію (в останньому випадку згідно з ч. 2 ст. 8 ЗУ «Про захист прав споживачів» вимоги споживача, зазначені у ч. 1 цієї статті, задовольняються за згодою продавця); відповідальності за «штучне старіння» продукції, взаємозамінності запчастин, допоміжних пристроїв та витратних матеріалів та можливості для модернізації старого обладнання відповідно до вимог часу; підвищення привабливості ремонтів для споживачів; поширення практик «циркулярної економіки» прийняття продукції після закінчення термінів її експлуатації та можливостей модернізації для їх переробки та утилізації; відстеження та картографування руху продукції та відходів, зокрема через цифрові паспорти, мічення і водяні знаки, а також поширення достовірної інформації для споживачів про продукцію для здійснення свідомого вибору; боротьби з недостовірною інформацією для споживачів та оманливою практикою «greenwashing»; «екомаркування» товарів сертифікованим знаком; збирання, переробки та повторного використання пакування, а також збільшення частки «екологічно» нейтрального пакування на «біологічній» основі; підвищення

привабливості фінансування, на придбання «зеленої» продукції споживачами.

Суб'єктами владних повноважень та інститутами громадянського суспільства у сфері захисту прав споживачів із питань, що впливають на екологічну безпеку відповідно до ст.ст. 25, 26 та 28 ЗУ «Про захист прав споживачів», є:

– центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів;

– громадські організації споживачів (об'єднання споживачів);

– органи місцевого самоврядування.

При цьому лише Центральний орган виконавчої влади в цій сфері, відповідно до ч. 7 та ч. 8 ст. 26 вищевказаного закону, має право:

7) забороняти суб'єктам господарювання реалізацію споживачам продукції;

г) забороняти суб'єктам господарювання реалізацію неправильно маркованих харчових продуктів або непридатних харчових продуктів;

г) яка є фальсифікованою;

8) приймати рішення про:

а) припинення реалізації та виробництва продукції, що не відповідає вимогам нормативно-правових актів стосовно безпеки для життя, здоров'я та майна споживачів і навколишнього природного середовища, – до усунення виявлених недоліків.

Громадські організації споживачів (об'єднання споживачів) та органи місцевого самоврядування мають лише право повідомити Центральний орган виконавчої влади в цій сфері щодо виявленої небезпеки продукції для навколишнього природного середовища.

Висновки. Сучасне міжнародне право у сфері захисту прав споживачів є потужним інструментом, що використовується провідними економіками світу, задля досягнення цілій екологічної безпеки щодо розбудови кліматично нейтральної, ресурсо- та енергоефективної, чистої та циркулярної економіки. Економіки постіндустріального світу, де головна дилема – знайдення компромісу між необхідністю задоволення потреб споживачів з одночасним зменшенням негативного впливу на природний капітал та біорізноманіття.

У сфері екологічної безпеки головними завданнями міжнародного права к сфері захисту прав споживачів є раціоналізація споживання, боротьба з недобросовісними комерційними практиками, побудова моделей виробництва спрямованих на задоволення реальних, а не штучних потреб споживачів, що повністю збігається із завданнями, що намагається вирішувати екологічне право.

Законодавство ЄС наочно демонструє поєднання декларацій у сфері захисту прав споживачів та екологічної безпеки, зазначених у спілкуваннях Європейської Комісії з Європейським парламентом та Радою, щодо визначення політики у сфері захисту прав споживачів із регламентами, директивами та іншими нормативно-правовими актами ЄС, що запроваджують конкретні механізми для правозастосування у країнах-членах.

Аналіз реалій українського законодавства у сфері захисту прав споживачів дозволяє зробити висновок, що українське законодавство дає змогу врегулювати кілька базових завдань у сфері захисту прав споживачів у контексті екологічної безпеки. Але більшість загальносвітових та європейських тенденцій у цьому напрямі неврегульоване.

Вимоги Угоди про асоціацію з ЄС ставлять на порядок денний істотне переформатування та модернізацію системи захисту прав споживачів відповідно до потреб забезпечення екологічної безпеки, які пред'являються до подібних систем у країнах-членах ЄС.

Саме в цьому автор вбачає подальшу перспективу досліджень у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lyga A. Potential of the application of the consumer protection system to ensure the environmental safety of the city. *MIND Journal*. 2020. № 9. С. 8.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 року № 1678-VII. *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 09.08.2021).
3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями (станом на 30.03.2010). *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06 (дата звернення 09.08.2021).
4. Communication from the Commission to the European Shaping Europe's digital future. On 19 February 2020. № COM/2020/67 final. An official website of European Union law and other public documents of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52020DC0067> (дата звернення 09.08.2021).
5. Resolution adopted by the General Assembly on 22 December 2015 № 70/186. Consumer protection. An official website of UNCTAD United Nations General Assembly. URL: https://unctad.org/meetings/en/SessionalDocuments/ares70d186_en.pdf (дата звернення 09.08.2021).
6. Communication from the Commission to the European New Consumer Agenda. On 13 November 2020 № COM(2020) 696 final. An official website of European Union law and other public documents of the European Union.// URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:0696:FIN> (дата звернення 09.08.2021).
7. Communication from the Commission to the European .../ The European Green Deal. On 11 December 2019 № COM(2019) 640 final. An official website of European Union law and other public documents of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1596443911913&uri=CELEX:52019DC0640#document2> (дата звернення 09.08.2021).
8. Communication from the Commission to the European .../ A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe. On 11 March 2020 № COM(2020) 98 final. An official website of European Union law and other public documents of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098> (дата звернення 09.08.2021).
9. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII. Поточна редакція – Редакція від 01.08.2021, підстава – 1591-IX. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (дата звернення 09.08.2021).